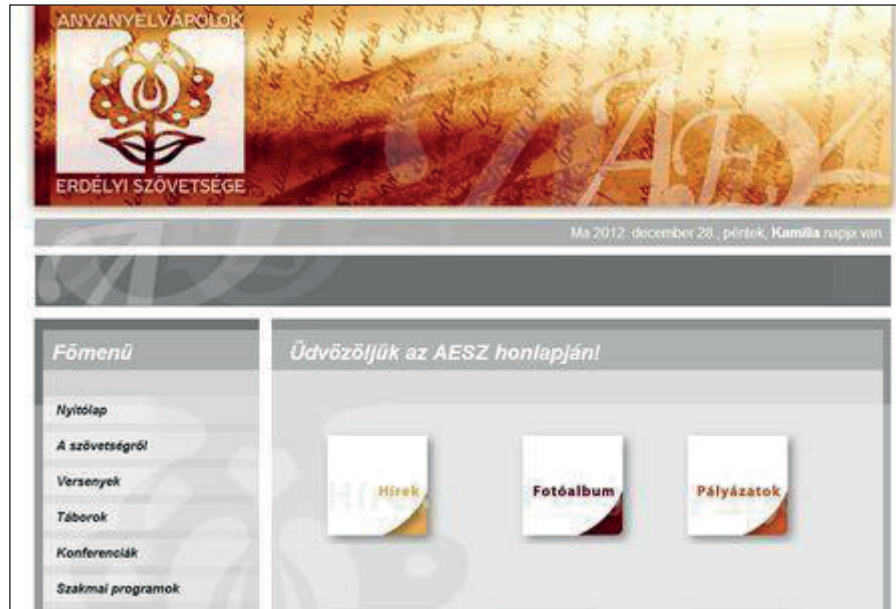

Erdély Judit

Húsz év az erdélyi magyar nyelvi oktatás szolgálatában

2012. május 17. és 20. között ünnepelte Sepsiszentgyörgyön megalakulásának 20. évfordulóját az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége (AESZ). A *Magyar Nyelv Napjai Erdélyben* című rendezvény egyben a szövetség rendes évi nyelvünnepé is volt. Az alkalomhoz kapcsolódó vetélkedőkön az anyanyelvi versenyek résztvevői – hozzávetőleg másfélszáz diák – jelenlétükkel nemcsak visszatekintésre, hanem jövőbenezésre is készítettek.

E jeles ünnepen az AESZ megajándékozta vendégeit egy rendhagyó, tartalmában igen gazdag, múltat összegző kiadvánnyal. A *Nyelvét megtartó közösség – közösségét megtartó nyelv – Az AESZ két évtizede a nyelvi közösség szolgálatában* című kötet történeti áttekintéseket, visszaemlékezéseket, vallomásokat, tábori emlékeket, versenybeszámolókat, ugyanakkor ma is érvényes és értékes tudományos publikációkat tartalmaz a szövetség régebbi kiadványaiból. Az alábbi írás az AESZ két évtizedes történetének, a magyar oktatásban és az erdélyi civil társadalomban, az erdélyi nyelvművelésben, nyelvi tervezésben betöltött szerepének vázlatszerű áttekintése, amelyet az évfordulóra megjelent kötet részletesebben tárgyal (Erdély 2012: 24–43).

Erdélyben, Székelyföldön több évszázados hagyományokra tekint vissza a nyelvművelés (lásd például az 1793-ban létrehozott, Aranka György nevéhez fűződő Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságot). A XX. század második felében azonban a totalitárius rendszer politikája hosszú évtizedeken át gátat vetett minden intézményesített anyanyelvi, művelődési mozgalomnak, tevékenységnek. Különösen az 1980-as években történtek erőteljes megszorítások, és a magyar nyelv lényegében a család, az informális beszédskintér területére szorult vissza, őrzése, ápolása már-már hősiessé vállalkozásnak számított. A nyelvművelés egyet jelentett a becsülettel és a felelősséggel végzett magyartanári munkával.

Kovácsna megyében egy lelkes magyartanárokból álló csoport kezdeményezésére az 1980-as évek közepén ilyen körülmények között indult el az 1990 óta Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Verseny (KAV) néven ismert vetélkedő és mozgalom. Zsigmond Győző magyartanár irányításával és Tulit Ilona akkori megyei szakfelügyelő szervezőmunkájának köszönhetően a vetélkedő többfordulós rendszerben évente száznál

is több gyermeket mozgatott meg, és tett érdekeltté az anyanyelvi kultúra ápolásában. A cél az volt, hogy pótolják a magyartanítás, a tanórai keretben zajló munka hiányosságait, ugyanakkor érzékennyé tegyék a résztvevőket az anyanyelv és az identitás megőrzésére. Az akkori hatalmi viszonyok közepette éppen ezért volt reális veszélye annak, hogy betiltják a versenyeket, és felelősségre vonják a szervezőket, valamint a résztvevőket. A nyelvi vetélkedők azonban egyre nagyobb számú érdeklődőt vonzottak.

Az eddigiek tükrében nem véletlen, hogy röviddel a rendszerváltás után, a szerveződések, önszerveződések hőskorában éppen Kovászna megyében vetődött fel először az a gondolat, hogy átfogó, szervezett keretet kellene biztosítani az anyanyelvi nevelés tevékenységi formáinak. 1991 decemberében a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének közgyűlése szavazással döntött egy önálló, nyelvi versenyeket koordináló, az anyanyelvi nevelés ügyét magára vállaló társszervezet megalakulásáról. Ennek a döntésnek az eredményeképpen a KAV keretében 1992. március 27-én tartották meg a kovásznai Kőrösi Csoma Sándor Líceumban az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének alapító közgyűlését 31 tag részvételével.

Az alapító okiratban a tagok hangsúlyozták a magyarországi Anyanyelvápolók Szövetségével való szoros együttműködés szükségességét. Döntés született arról is, hogy a szövetség központja Sepsiszentgyörgyön legyen, de a szakmai munka szervezését, a tudományos háttér biztosítását a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBT) Nyelvtudományi Tanszéke vállalja. A szervezet feladatkörei a következők: az erdélyi és a Kárpát-medencei anyanyelvi versenyeken való részvétel koordinálása, önálló publikációk megjelentetése, nyelvművelői feladatok kijelölése és szakmai felügyelete. Az alapítók egyetértettek abban, hogy a nyelvművelés nemcsak a nyelvészek és a magyartanárok ügye, hanem meg kell szólítani a publicisztika és a közélet más területein tevékenykedőket is, vagyis mindazokat, akiknek a nyelv, a nyilvános megszólalás a mindennapi munkájuk része. Annak érdekében, hogy a nyelvápoló mozgalmat egész Erdélyre ki lehessen szélesíteni, a közgyűlés kijelölte az egyes megyék, régiók felelőseit, akiknek elsődleges feladata a kapcsolattartás és a szervezés volt.

Az alapszabályzat rendelkezett arról, hogy az AESZ „független, politikai céloktól mentes szervezet; az anyanyelvi mozgalom szervezése révén támogatja a Romániában élő magyaroknak az anyanyelv használatára, az anyanyelvi kultúra megőrzésére és fejlesztésére, valamint a magyarság különböző csoportjaival fenntartott kapcsolatainak ápolására irányuló erőfeszítéseit; célja a magyar nyelv ápolása a nyelv használói, a társadalom érdekében; szervezési keretet biztosít mindazoknak, akik felelősséget éreznek anyanyelvünk helyes és kulturált használatáért; támogatja az iskolák anyanyelvi és anyanyelvművelő munkáját, valamint a magyar nyelven való oktatás minőségének javítását; kezdeményezi és támogatja olyan kiadványok megjelentetését, amelyek megalapozzák az igényes nyelvhasználatot, és tudatosítják a nyelvhasználat felelősségét” (Alapszabályzat 1992/1997).

Ezeknek az elveknek megfelelően az AESZ már a kezdetektől állást foglal nyelvpolitikai kérdésekben, kiadványai révén bekapcsolódik az Erdélyben zajló nyelvi tervezés – korpusz- és státustervezés – munkálataiba, figyelemmel kíséri és értékeli a nyelvművelő munkát és az anyanyelv őrzéséért tett erőfeszítéseket. A magyartanárok szakmai fórumává válik azáltal, hogy évről évre tanulók és pedagógusok százait vonja be az anyanyelvi versenyekbe és rendezvényekbe, emellett szakmai találkozók, továbbképzések, tudományos konferenciák szervezésére is vállalkozik.

Nyelvpolitikai kérdésben az első nyilvános felszólalást 1993. november 20-án fogalmazta meg az elnökség, amikor aggasztónak találta, hogy a készülő oktatási törvény továbbra is korlátozni akarta az anyanyelvi nevelést azzal, hogy bizonyos, nemzetinek deklarált tantárgyakat – Románia történelme, földrajza, állampolgári nevelés – csak román nyelven lehet tanítani, és ezekből a tantárgyakból a diákoknak román nyelven kell számot adniuk az országos szintű felméréseken.

Hasonlóképpen tiltakozott a küldöttgyűlés 1998 januárjában is: „Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége [...] az anyanyelvi mozgalom szervezője és ösztönzője, a nyelvi öntudat bátorítója az erdélyi magyarság körében. Mindezt szakmai feladatként végzi, a politikában közvetlenül nem vesz részt. Mivel azonban anyanyelvünk egészséges működésének alapvető feltétele a nyelvhasználat szabadsága, azaz a magyar nyelv és a magyar nyelvű oktatás megfelelő jogi és politikai státusának biztosítása, szervezetünk tagsága nem lehet közömbös az utóbbi hónapok nyelv- és oktatáspolitikai fejleményei iránt. [...] Az anyanyelvi oktatás korlátozásának minősül mind a földrajz és történelem államnyelven való tanításának terve, mind az önálló magyar nyelvű felsőoktatási intézmények hiánya. [...] A magyar nemzeti közösség érdekvédelmi szervezete pedig semmilyen taktikai megfontolásból nem tehet olyan elvi engedményeket, amelyek az anyanyelvi oktatás korlátozását jelentik” (Állásfoglalás 1998: 1–2). A tiltakozás nemcsak a román nyelven tanított tantárgyak megoldatlan problémáját vetette fel, de hiányolta a magyar nyelvű felsőoktatási intézményeket, és szót emelt a román nyelv oktatásának tarthatatlan helyzete miatt is: a román nyelv hatékony elsajátítása lehetetlen mindaddig, amíg az érvényben lévő tantervek és tankönyvek egységesen kötelezőek a román és a magyar anyanyelvű gyermekek számára. A közgyűlés úgy látta, hogy a román politikai pártok magyar nyelv elleni intézkedései a rövid távon bekövetkező asszimilációt, nyelvcserét célozzák. Nehezményezte azt is, hogy a magyarság érdekvédelmi szervezete a hatalommal szemben nem elég határozott abban, hogy a kisebbségek – elsősorban a magyar – anyanyelve iránt pozitív nyelvpolitikát alakítson ki. Az állásfoglalás eljutott a Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1998. évi, Csíkszeredában megtartott kongresszusához is.

Az AESZ nyitott minden olyan társszervezeti kapcsolatra, amely a céljaival, célkitűzéseivel összhangban van: már az 1990-es évektől kezdődően kapcsolatba lépett az anyaországi Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságaként működő Anyanyelvi Konferenciával, amelytől a szervezet szakmai, erkölcsi és anyagi támogatást is kapott. 1998-ban az elnökség együttműködési nyilatkozatot írt alá a magyarországi testvérszervezettel, az Anyanyelvápolók Szövetségével, amelynek elnökségi tagjai évről évre az Erdélyben szervezett szakmai konferenciák, továbbképzések, nyelvi versenyek önzetlen és fáradhatatlan segítői, mentorai. Társszervezeti kapcsolatban áll a kolozsvári Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesülettel és a Georgius Aranka Társasággal is, valamint olyan együttműködő intézményekkel, szervezetekkel, mint a Napsugár Kiadó, az anyaországbeli oktatási és kulturális ügyekért felelős minisztérium, a Veszprém Megyei Önkormányzat, a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet. 2007-ben a román Oktatási, Kutatási, Ifjúsági és Sportminisztérium az AESZ által szervezett versenyeket felvette a pénzügyileg is támogatott rendezvényeinek a sorába, így a versenyek anyagi támogatása azóta is folyamatos.

2001-ben a Magyar Tudományos Akadémia nyelvészeti kutatóállomásokat hozott létre az anyaországon kívül eső régiókban. Erdélyben ekkor alakult meg a kisebbségi magyar nyelv állapotát, sajátosságait, a kétnyelvűség jelenségét vizsgáló kutatások központja, a Szabó T. Attila Nyelvi Intézet (SZTANYI). Feladatai közé tartozik az előnyelvi kutatás, a nyelvi tervezés: különösen a közigazgatási, a jogi és a politikai nyelvváltozat egységessé tétele; a szaknyelvek kodifikációja; a tudományos és az oktatási céllal készülő terminológiai szójegyzékek, szótárak nyelvi gondozása, esetenként szerkesztése, lektorálása; demográfiai, jogi, szociolingvisztikai és oktatási adatbázisok kialakítása és folyamatos pótlása; továbbá nyelvi szolgáltatások magyar intézmények és magánszemélyek számára. Az intézet szakmai tevékenységét a BBT Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszékével együtt az AESZ is támogatja. Az intézettel való együttműködés további lendületet adott az anyanyelvi mozgalomnak, és az AESZ szakmai presztízsének növekedésében is jelentős változást hozott.

1994 és 2009 között az AESZ-füzetek sorozatban mintegy 17 kiadvány (nyelvi-nyelvészeti szakmunka a szociolingvisztika, a nyelvtörténet tárgyköréből, konferenciaanyagot tartalmazó kötet, gyakorlókönyv, szótár, szójegyzék, nyelvművelő írások gyűjteménye) jelent meg. A BBT szótárszerkesztő csoportjával és a SZTANYI munkatársaival együttműködve született meg a román–magyar és a magyar–román közigazgatási szótár, a román–magyar oktatásterminológiai szótár és az Erdélyben újdonságnak számító román–magyar

kulturális szótár. Az AESZ vállalta a SZTANYI kiadványainak (például nyelvészeti tanulmányok a kétnyelvűség vizsgálódásának tárgykörében) gondozását, megjelentetését.

Az évi rendszerességgel megtartott közgyűlések, ünnepi alkalmak lehetőséget adnak tudományos konferenciák szervezésére. Neves külhoni és hazai előadók, tudósok, gyakorló tanárok, könyvkiadók képviselői, tankönyvszerzők, továbbá médiaszakértők, újságírók, rádiósok osztják meg tapasztalataikat, ismertetik kutatásaik eredményeit. A konferenciák témái érintik többek között az aktuálisan felmerülő nyelvhasználati, nyelvi és jogi kérdéseket, a magyar nyelvű tankönyvek helyzetét, az oktatáspolitikai problémákat, az anyanyelvi nevelés és a magyar nyelvű oktatás, a szórványhelyzetben élő magyarság gondjait.

Az AESZ rendszeresen szervez tanártovábbképzéseket. Ennek a tevékenységnek egyik fontos állomása volt az, amikor 1996-ban a *Beszélni nehéz!* mozgalomba bekapcsolódó tanítóknak, tanároknak Szovátán rendezett tanfolyam eredményeként megalakultak Erdélyben a beszédművelő szakkörök. Emellett az erdélyi média – a sajtó, a rádió és a televízió – munkatársainak is van lehetőségük olyan továbbképzéseken részt venni, amelyek anyaországi szakemberek, beszédtanárok közreműködésével zajlanak.

A szövetség 2000-ben alapította a *Nyelvőrzés díjat*, amelyet minden évben olyan nyelvész, nyelvművelő, tanár, közéleti személyiség kap meg, aki a magyar nyelv tisztaságának megőrzéséért, az anyanyelvi kultúra ápolásáért, a magyarul beszélők anyanyelv-használati jogaiért munkálkodik. A rangos elismerés megnevezése 2007 óta *Sütő András-díj – a Nyelvőrzés díja*.

Az AESZ létrehozta az úgynevezett *Nyelvrontás díjat* is, amelynek kiadása a nyelvi igénytelenség ellen való állásfoglalást szimbolizálja. A pedagógus kollégák visszajelzései alapján 1999. január 23-án döntött arról a küldöttgyűlés, hogy ilyen módon marasztalja el a Radical Könyvkiadó 1998-ban megjelent, VI. osztályosoknak szóló matematika-tankönyvét, valamint annak fordítóját. A küldöttgyűlés emellett további három tankönyvnek adott negatív minősítést, így járulva hozzá a nyelvíleg igénytelen taneszközök visszavonásához.

Az évente szervezett versenyek az iskolákkal, a pedagógusokkal és a diákokkal való kapcsolatokat erősítik. Az AESZ nemcsak szervezi, hanem koordinálja is az országos, a megyei és a körzeti szintű megmérettetéseket, biztosítja a lehetőséget, hogy a versenyzők magyarországi, Kárpát-medencei döntőkre utazhassanak. Évente több száz diák kapcsolódik be a különféle versenyekbe, amelyeket különböző régiók városaiban rendeznek meg, ezáltal is kiterjesztve a nyelvi mozgalmat egész Erdélyre. Évről évre változó helyszíneken (szórványban vagy tömbmagyarságban) ismétlődő tavaszi rendezvény *A Magyar Nyelv Napjai Erdélyben*, amelynek hagyományos mozzanatai a versenyek, a szakmai konferenciák, valamint a *Sütő András-díj – a Nyelvőrzés díjának* ünnepélyes átadása.

A szövetség hagyományait gazdagítja a KAV, amelyre III–IV. osztályos, valamint felső tagozatos és középiskolás tanulók jelentkezhetnek. A kisiskolások országos vetélkedője a *Napsugár* gyermeklap közreműködésével zajlik. Az idősebb diákok versenyének állandó helyszíne 2009-ig a kovásznai Körösi Csoma Sándor Iskolaközpont volt. 2010 óta mindegyik korcsoport *A Magyar Nyelv Napjai* rendezvény keretében versenyez. A vetélkedő tematikája rendszerint a hely szelleméhez vagy valamilyen tematikus évhez, évfordulóhoz kapcsolódik. Minden év májusában Sepsiszentgyörgyön külön rendezik meg a szakközépiskolások versenyét, amely témájában kapcsolódik a gimnáziumi osztályok követelményrendszeréhez.

Az Országos Aranka György nyelv- és beszédművelő versenyt 1996 óta az AESZ társszervezete, a kolozsvári Georgius Aranka Társaság és az Apáczai Csere János Gimnázium magyartanári közössége szervezi, amelyre az erdélyi középiskolákban működő beszédművelő körök diákjai jelentkezhetnek. A tanulók három kategóriában – a *Szép magyar beszéd* szépkiejtési, az *Édes anyanyelvünk* nyelvhasználati és a *Versben bujdosó* versmondó versenyen – méri össze tudásukat, tehetségüket. A szépkiejtési és a nyelvhasználati verseny a győri Kazinczy-, illetve a Sátoraljaújhelyen megrendezett *Édes anyanyelvünk* Kárpát-medencei

versenyek erdélyi elődöntője is. E magyarországi versenyek első szervezett erdélyi elődöntőit is – 1994-ben Székelyudvarhelyen, 1995-ben Nagyenyeden – a KAV keretében tartották. Az AESZ 1993. évi értesítője még egyéni versenyként hirdette meg a vetélkedőt, és a versenyen megyénként két tanuló vehetett részt. A versenyek mögött széles háttér alakult: a beszédmozgalom sejtjei, a beszédkörök, amelyek létrejöttét, eredményes működését tanártovábbképzések, útmutatók, a versenyeken évről évre zsűritagként jelen lévő anyaországi tanárok, valamint az Aranka-kör és az AESZ által 1995-ben javasolt és szorgalmazott televíziós műsor, a Duna Televízió *Nyelvőrző* rovata segítette, segíti. Napjainkban a versenyen csak a működő beszédkörök diákjai vehetnek részt, és a több mint másfél évtizedes múltat visszatekintő Aranka-verseny ma már Erdély legrangosabb anyanyelvi vetélkedője, amelynek különleges értékét a magas színvonalú szakmaiság adja. Ezt bizonyítja a Kazinczy-érmes erdélyi diákok hosszú névsora, a számos elismerés, illetve az, hogy 2012-től a Kárpát-medencei versenyek szervezői a határon túli diákok eredményes szereplése alapján indokoltnak látták megszüntetni a *határon túli* kategóriát.

A Kriza János Országos ballada- és mesemondó verseny őszi rendezvény, helyszíne Sepsiszentgyörgy. Kezdetben középiskolásoknak szervezett balladamondó versenyként hirdette meg az AESZ. A mesemondó verseny 2009-ig *A Magyar Nyelv Napjai* keretében zajlott, 2010-től azonban az összevont rendezvény része lett. A balladamondó versenyre csak középiskolások jelentkezhetnek, a mesemondó versenyt általános és középiskolás tanulóknak hirdeti meg a szövetség és a *Napsugár* gyermeklap.

A gyulai Implom József középiskolai helyesírási versenyhez 1993-ban csatlakozott az AESZ és a BBT Bölcsészettudományi Karának Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszéke. Az 1993-as *Értesítő* már az erdélyi diákok eredményes gyulai részvételéről számol be, méltatva a verseny jelentőségét, az anyanyelvoktatásban betöltött fontos szerepét (Tulit–Ördög-Gyárfás 1993: 11). A dolgozatok javítása, értékelése, valamint a zsűrizés akkor még más rendszerben zajlott: az egységes feladatlapok kitöltését követően a megyei elődöntők legeredményesebb versenyzőinek dolgozatait egy erre felkért javítóbizottság bírálta újra, és a legjobbak képviselték Erdélyt a gyulai Kárpát-medencei versenyen. 2009 óta szervezett formában, egy helyszínen mérettetnek meg a romániai középiskolák legjobb helyesírói, a megyei elődöntők nyertesei. Ennek az országos versenynek állandó helyszíne Sepsiszentgyörgy, házigazdája a Mikes Kelemen Főgimnázium.

Az általános iskolások Simonyi Zsigmond Kárpát-medencei helyesírási versenyét az AESZ, a BBT Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszéke, valamint a kolozsvári Brassai Sámuel Elméleti Líceum szervezi. A verseny felmenő rendszerű, az iskolai és a megyei elődöntőket a szaktanfelügyelők és/vagy a módszertani körfelelősök, valamint az erre hosszú távon vállalkozó magyartanárok rendezik meg. 2009 óta ennek a versenynek is van országos fordulója, és a legjobb eredményt elérő versenyzők a budapesti Kárpát-medencei döntőn vesznek részt.

Az AESZ hagyományos és napjainkban is működő állandó nyári táborai: a Napsugár tábor (korábban: Kisiskolások anyanyelvi tábor) Illyefalván, illetve a Kárpát-medencei anyanyelvi tábor, amelynek helyszínei eddig Zabola, Árkos, Illyefalva és Setétpatak voltak. A táborokban a versenyeken díjazott tanulókat és a szórványból vagy a Kárpát-medence magyarlakta térségeiből érkezett gyermekeket látják vendégül. Az igényes szakmai programokat rangos előadók biztosítják, a környéken tett kirándulások pedig Székelyföld kulturális, néprajzi, nyelvi értékeit ismertetik meg a diákokkal.

A társszervezetekkel való együttműködésnek köszönhetően az erdélyi diákok eljuthatnak magyarországi táborokba is, így a Kőrösi Csoma Sándor Egyesület mogyoróskai táborába; a szolnoki Verseggy Ferenc-táborba; a Veszprém Megyei Önkormányzat által szervezett táborba; Csopakra, a középiskolások nyári felkészítő táborába; Győrbe, az Anyanyelvápolók Szövetsége Ifjúsági Tagozatának nyári táborába, amelyeket változó helyszíneken (például Sárospatakon, Zánkán, Balatonlellén) tartanak.

Húsz év távlatában sikeresnek mondható az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének tevékenysége. A szövetség törekszik minden erdélyi régióban jelen lenni, és jelenlétével tudatosítani azt a célt, miszerint az adott körülmények között a magyar nyelvet csak az állandó és a mind szélesebb körű használata tarthatja fenn. Az Erdélyben folytatott nyelvművelésnek számolnia kell az itt élők sajátos helyzetével, nyelvhasználati szokásaival, de nem mondhat le a nyelvi egységesítés igényéről sem.

Irodalom

Alapszabályzat (módosított változat, kézirat) 1992/1997. AESZ-dokumentumok. Sepsiszentgyörgy.

Állásfoglalás. Árkos, 1998. január 31. *Hírhordó* I. 2: 1–2.

Erdély Judit 2012. Húsz év az erdélyi magyar nyelvi oktatás szolgálatában. In: Erdély Judit – Ördög-Gyárfás Ágnes – Ördög-Gyárfás Lajos – Péntek János (szerk.) *Nyelvét megtartó közösség – közösségét megtartó nyelv. Az AESZ két évtizede a nyelvi közösség szolgálatában*. AESZ Kiadó. Sepsiszentgyörgy.

Tulit Ilona – Ördög-Gyárfás Lajos (szerk.) 1993. *Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége Értesítője*. Sepsiszentgyörgy.

Erdély, Judit: Twenty years in the service of Hungarian language teaching

Az írás szerzőjéről

Erdély Judit

Mikes Kelemen Főgimnázium, Sepsiszentgyörgy, Románia

erjudit[kukac]yahoo.com